

Hodnotová orientace dětí a mládeže

Ivo Sedláček

Bakalářská práce
2007

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ivo SEDLÁČEK**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Hodnotová orientace dětí a mládeže**

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretických východisek pro praktickou část práce.

Charakteristika výzkumného souboru.

Provedení kvantitativního výzkumu.

Zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumu.

Přijetí odpovídajících závěrů.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HORÁK, J. Škola a hodnotová orientace dětí a mládeže. Liberec: Technická universita, 1997. ISBN 80-7083-257-6.

KUČEROVÁ, S. Člověk hodnoty výchova. Prešov: ManaCon, 1996. ISBN 80-85668-34-3.

VÁGNEROVÁ, M. Kognitivní a sociální psychologie základní školy. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0181-8.

VACEK, P. Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. ISBN 80-7041-101-5.

HORKÁ, H. Výchova pro 21. století. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-85-0.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jarmila Celá

Ústav pedagogických věd

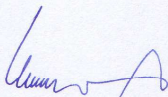
Datum zadání bakalářské práce:

23. února 2007

Termín odevzdání bakalářské práce:

25. května 2007

Ve Zlíně dne 23. února 2007

Ing. Jitka Chudarová
pověřená děkanka

L.S.

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
ředitel ústavu

ABSTRAKT

Práce je věnována problematice hodnot a hodnotové orientaci dětí a mládeže. Jejím cílem je poskytnout orientaci v základních pojmech, jimiž jsou hodnoty a hodnotová orientace a rozebrat hodnotové orientace dětí a mládeže u nás v minulosti i v současnosti. Vymezení uvedených základních pojmů je věnována první část práce, která obsahuje také charakteristiku období dětství a dospívání. V další části práce je zaměřena pozornost na rozbor vybraných výzkumů k problematice hodnotových orientací dětí a mládeže, které byly u nás v minulosti provedeny. Praktická část shrnuje výsledky výzkumu, který autor práce k hodnotovým orientacím dětí a mládeže v současnosti provedl. Tento výzkum byl proveden za využití výzkumného nástroje, který vychází z dotazníku, za jehož využití provádí dlouhodobě své výzkumy PhDr. Petr Sak. Rozebíraná problematika hodnotových orientací je využitelná jak pro studijní účely, tak i pro pracovníky, kteří se podílejí na výchově dětí a mládeže.

Klíčová slova:

hodnoty, hodnotová orientace, děti, mládež, mravní vývoj

ABSTRACT

The work is dedicated to the sphere of values and value orientation of children and young people. It aims to give an overview of basic concepts of the value and value orientation, and to analyse the value orientation of children and young people here in the past and at present. Definitions of the aforementioned basic concepts are given in the first part of the work, together with the characteristics of the childhood and adolescence period. In the other part of the work, attention is drawn to the analysis of results of selected surveys dealing with the value orientation of children and young people, carried out here in the past. The practical part summarises results of the survey completed recently by the author of the work concerning the value orientation of children and young people. This survey was carried out by using a research tool based on a questionnaire, which has been used by PhDr. Petr Sak in his long-term research work. The value orientation analysed may be used for studying purposes or by workers engaged in children and young people upbringing.

Keywords:

values, value orientation, children, young people, moral development

Děkuji paní Mgr. Jarmile Celé za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Ivo Sedláček

OBSAH

ÚVOD	7
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 DĚTSTVÍ, DOSPÍVÁNÍ A HODNOTOVÁ ORIENTACE	10
1.1 CHARAKTERISTIKA OBDOBÍ DĚTSTVÍ A DOSPÍVÁNÍ	10
1.2 HODNOTY, JEJICH ČLENĚNÍ A VÝZNAM	13
1.2.1 Pojetí hodnot, proces jejich utváření	13
1.2.2 Členění hodnot	16
1.2.3 Význam hodnot	19
1.3 HODNOTOVÁ ORIENTACE.....	20
2 HODNOTOVÉ ORIENTACE DĚTÍ A MLÁDEŽE VE VÝZKUMECH	22
2.1 HODNOTOVÉ ORIENTACE DĚTÍ A MLÁDEŽE VE VÝZKUMECH DO ROKU 1989	22
2.2 HODNOTOVÉ ORIENTACE DĚTÍ A MLÁDEŽE VE VÝZKUMECH PO ROCE 1989 DO SOUČASNOSTI	24
II PRAKTICKÁ ČÁST	31
3 VÝZKUM HODNOTOVÝCH ORIENTACÍ DĚTÍ A MLÁDEŽE V SOUČASNOSTI	32
3.1 PŘEDMĚT A CÍLE VÝZKUMU	32
3.2 VÝZKUMNÉ HYPOTÉZY	32
3.3 POUŽITÁ METODA SBĚRU DAT.....	33
3.4 SLOŽENÍ VÝBĚROVÉHO SOUBORU	33
3.5 VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEHO DISKUSE	34
ZÁVĚR	39
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	41
SEZNAM TABULEK	42

ÚVOD

Rozličné formy života mladých lidí, jakož i jejich chování a jednání jsou v centru pozornosti laické veřejnosti, tak i předmětem výzkumů pedagogů, psychologů nebo sociologů. Je tomu tak z toho důvodu, neboť tato věková kategorie tvoří poměrně velkou část celkové populace, a také z toho důvodu, neboť na dětech a mládeži stojí v podstatné míře další vývoj společnosti v budoucnu. Na tomto aspektu se ve významné míře podílí i hodnotová orientace, jelikož právě ta je významným determinujícím faktorem jednání jedinců.

Před zpracování bakalářské práce jsem si vytkl za cíl na základě studia dostupných zdrojů objasnit základní pojmy, které mají vztah k zadanému tématu – pojmy hodnota a hodnotová orientace. Kromě toho jsem měl v úmyslu charakterizovat období dětství a dospívání, na jehož pozadí k utváření hodnotových orientací dochází. Dále jsem si vytýčil za cíl provést rozbor dříve provedených výzkumů hodnotové orientace dětí a mládeže s akcentem na její vývojové tendence. Praktický aspekt práce jsem zamýšlel naplnit provedením výzkumu k hodnotovým orientacím dětí a mládeže v současnosti.

V souladu se zvolenými cíli jsem obsah práce uspořádal do dvou částí – teoretické a praktické a tří kapitol. Teoretická část zahrnuje kapitolu první a druhou, praktická část je totožná s kapitolou třetí.

První kapitola práce je jakýmsi teoretickým úvodem, v němž charakterizují období dětství a dospívání. Tato charakteristika je podána zejména s ohledem na dané téma, čímž se věnuje spíše psychickým aspektům vývoje jedince v obdobích dětství a dospívání. Fyzickému vývoji je zde tak věnována minimální pozornost. V této části práce je také podána definice dvou stěžejních pojmů práce, za které lze považovat pojmy „hodnota“ a „hodnotové orientace“. Kromě samotné definice je zde zmíněn též význam hodnot a zároveň uvedeno jejich členění.

Druhá kapitola je zaměřena na výsledky výzkumů, které byly k problematice hodnotové orientace dětí a mládeže u nás provedeny. Tyto výzkumy jsou rozděleny do dvou podkapitol, z nichž první uvádí výzkumy hodnotových orientací předemětné věkové skupiny před rokem 1989, a druhá zahrnuje relevantní výzkumy provedené po tomto roce. Rok 1989 byl jako mezník zvolen z toho důvodu, neboť po tomto datu došlo k výrazným změnám sociální reality u nás, což se muselo nutně významně promítnout též do hodnotových orientací dětí a mládeže.

Ve třetí kapitole jsou rozebrány výsledky výzkumu k hodnotovým orientacím dětí a mládeže u nás v současnosti. K provedení tohoto výzkumu byl použit výzkumný nástroj vycházející z dotazníku, jenž při svých výzkumech mládeže v této oblasti používá již tři desetiletí PhDr. Petr Sak. Těto metody bylo využito proto, aby bylo možné výsledky mnou provedeného výzkumu srovnat s výsledky obdobných výzkumů, které k problematice hodnotové orientace mládeže jmenovaný provádí od počátku osmdesátých let minulého století.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DĚTSTVÍ, DOSPÍVÁNÍ A HODNOTOVÁ ORIENTACE

1.1 Charakteristika období dětství a dospívání

Dětství a dospívání představují v mnoha ohledech významná vývojová období lidského života. Pro účely charakteristiky těchto období využiji periodizaci vývojových období uváděnou J. Čápem (1983, str. 103), který v lidském životě vymezuje následující stádia:

- prenatalní, které je představováno obdobím embryonálního vývoje;
- ranné dětství – zahrnuje období od narození do dosažení tří let věku, přičemž je v něm možné dále rozlišit další dvě stádia:
 - kojenecké – první rok života dítěte (někdy bývá hovořeno o nemluvněti);
 - batole – od jednoho do tří let věku;
- předškolní věk – od tří do šesti let věku;
- školní věk – tento se dále dělí na mladší (první až pátý ročník základní školy), střední (šestý až devátý ročník) a starší (věk škol druhého cyklu); v rámci školního věku je možné vyčlenit též další dvě důležitá období – pubertu (u dívek začíná ve věku kolem 13 let, u chlapců ve věku kolem 14 let) a adolescenci (mládí) od ukončení puberty do dovršení věku přibližně 20 let;
- dospělost;
- pokročilý věk neboli stáří.

V souvislosti se shora uvedenými vývojovými stádii v životě jedince je nutné upozornit, že jejich časové vymezení je pouze orientační a že závisí na celé řadě různých faktorů, např. na pohlaví, výživě, velikosti místa, v němž jedinec bydlí apod. Výrazné jsou také též individuální rozdíly, které jsou nejvíce patrné např. při srovnání žáků téže třídy a stejného věku.

Již od počátku ontogeneze mají na formování osobnosti velký vliv sociální i výchovné podmínky. Na těchto podmínkách záleží somatický i psychický vývoj jedince, vývoj jeho intelektu i rysů osobnosti, jeho fyzické i psychické zdraví. Věk do šesti let je velmi důležitý ve vývoji člověka, a to jak pro formování charakteru, tak i jeho intelektových schopností. Toto tvrzení bylo ověřeno empirickými výzkumy, které zjistily, že děti, jež hůře prospívají ve škole, měly horší podmínky v předškolním věku.

K nejdůležitějším činitelům vývoje dítěte do šesti let náleží rodina, která je první sociální skupinou, v níž dítě žije, získává zkušenosti lidského soužití, zkušenosti pomoci, konfliktů a jejich řešení, kladení přiměřených věku společenských požadavků a norem a kontroly jejich plnění. V tomto období je rodina pro dítě převážně až výlučně zdrojem morálních, právních, estetických a jiných norem. V období od tří do šesti let mívá na vývoj některých dětí silný vliv mateřská škola. Tato mívá pozitivní přínos v takových oblastech, ve kterých jim jej rodina nedokáže poskytnout. Děti v mateřské škole získávají zkušenosti ze sociálního styku s vrstevníky. V mateřské škole bývají často zařazovány vhodná výchovná zaměstnání, která přispívají k rozvoji zvláště důležitých schopností a rysů.

Stěžejní činností dítěte do šesti let je hra. Ve hře se ve značné míře odráží sociální prostředí, které dítě obklopuje. Dítě se při ní seznamuje se sociální realitou, s jejími problémy, činnostmi, povoláními a zájmovými činnostmi, se sociálními rolemi a vztahy. Hraní her klade různé požadavky na vnímání, paměť, představy, senzomotoriku, spolupráci i dodržování sociálních norem, na vytrvalost a jiné vlastnosti. Tohoto poznatku je možné využívat k rozvoji různých stránek osobnosti.

Důležitou činností dítěte v předškolním věku jsou elementární práce buď v rodině nebo v mateřské škole. Při drobných pracovních úkolech v domácnosti se rozvíjejí psychické procesy a vlastnosti stejně jako při hrách. Kromě toho si dítě osvojuje návyk pracovat, brát práci jako samozřejmou součást života. Tím se propracovává postupně i k elementu životního názoru, „životní filozofie“ a rysu charakteru, jenž bývá označován jako vztah k práci.

Vstup dítěte do školy představuje další důležitý životní mezník. Dítě má společenské povinnosti, jež přesahují rámec rodiny. Tyto navíc nelze odpustit ani uprosit. Vstup do školy může být pro dítě znakem určité vyspělosti, dokladem toho, že se přiblížilo vysněnému cíli „být velký, dospělý“. Školní docházka je pro dítě spojena s novými, učebními činnostmi, jakož i s vyššími požadavky na poznávací procesy, paměť, pozornost, vytrvalost a sebeovládání. Ve škole tak dochází k rozvoji těchto procesů, stavů a vlastností. To vede u dítěte k osvojení celé řady vědomostí a dovedností a v neposlední řadě i k podněcování jeho zájmů.

Jestliže se dítě dobře ve škole adaptuje a zároveň absentují větší komplikace rodinné nebo zdravotní, bývá následující školní věk až do puberty obdobím relativně klidného

vývoje (především ve srovnání s pubertou). V tomto období u dítěte dochází k rozšiřování jeho vědomostí a dovedností, a to jak ve škole, tak i mimo ni, a k rozvoji jeho kognitivních procesů a schopností. Děti se učí žít ve skupině, začínají sportovat a seznamují se s kulturou. V porovnání s prudkými afektivními reakcemi a překotnými změnami nálad v předchozích stádiích dochází ke zdokonalení sebeovládání dítěte, vytrvalosti, soustředěné pozornosti v průběhu učení či při plnění jiných povinností, přestože to ještě neodpovídá představám a požadavkům dospělých.

Období dospívání a mládí náleží k nejkritičtějším a nejobtížnějším vývojovým stádiím ve vývoji jedince. Jedná se o období přechodu z dětství do dospělosti. Přechod k dospělosti je velmi náročný úkol, a to po všech svých stránkách – biologické, sociální i psychologické. Mladý jedinec musí nejen biologicky vyspět, ale současně přejít k plnění společenských úkolů a povinností, jež na něj klade rodina, povolání či společnost, a že za tím účelem dovrší dosavadní přípravu pro život, což se týká nejenom vědomostí a dovedností, ale i rozvoje schopností, postojů a charakteru.

Adolescence je obdobím ustalování a završení tělesného a duševního vývoje. Část mládeže v tomto období ukončuje všeobecné vzdělání na střední škole nebo na odborných učilištích. Nemálo jedinců nastupuje do zaměstnání, jiní zase pokračují ve studiu na vysoké škole. V chování jedinců se začínají výrazně projevovat individuální osobnostní rozdíly. Vysoká intelektuální úroveň adolescenta, současné rozšiřování poznatků (především teoretických), jejich třídění, schopnost samostatně myslet, to vše vytváří nezbytné předpoklady k tomu, aby si mladý jedinec začal utvářet světonázor. Mladý jedinec si dále stanovuje životní cíle.

Za předpokladu, že dospělí uznávají osobnost adolescenta, se vyvíjí pozitivní vztahy mezi ním a dospělými. V takovém případě si adolescent dospělých váží a je jim nakloněn, což se projevuje především tím, že od nich přijímá vysvětlování, argumenty i poučování. Na druhé straně těžce snáší mentorování, podceňování, ironii či hrubé zacházení. Takový přístup může vést k roztržkám a konfliktům mezi mladými lidmi a dospělými, v krajních případech i k rozchodům dětí s rodiči. Vzor dospělého je však pro adolescenta stále důležitý a mladý člověk projevuje tendenci k jeho napodobování.

Adolescentův vztah k vrstevníkům se projevuje v kamarádských vztazích, jež se v adolescenci upevňují, prohlubují a jsou trvalejší, nežli v pubertě. Základem utváření ka-

marádkých vztahů je vzájemná důvěra a porozumění ve všech pro adolescenta důležitých otázkách. V období adolescence se projevuje i potřeba navazovat vztahy s více lidmi. Mladí lidé si začínají vytvářet svoji společnost, jejíž členy spojují společné zájmy, vzájemné sympatie a společné akce. Ke změnám dochází rovněž ve vztahu k jinému pohlaví. Utváří se milostné vztahy a vznikají první lásky.

Adolescent rovněž zaujímá vážnější a odpovědnější vztah také k vlastní osobě. Projevuje snahu o sebepoznání v návaznosti na hodnocení svého jednání v různých situacích. Takto poznává své kladné i záporné vlastnosti. Mladí lidé vyvíjejí úsilí o sebeutváření a sebezdokonalování prostřednictvím sebevýchovy, kterou se snaží odstranit nežádoucí vlastnosti a dosahovat vlastností pozitivních. V procesu sebevýchovy se mladý jedinec stává kromě objektu i subjektem své výchovy. V souvislosti s odhalováním kladných a záporných vlastností si adolescenti vytvářejí i svůj mravní ideál. Na rozdíl od pubescentů, jimž určité mravní hodnoty ztělesňuje konkrétní osoba (např. rodič, třídní učitel, známý sportovec nebo umělec apod.), adolescent si již vytváří jakýsi souhrnný obraz o tom, jakým by člověk vlastně v tomto ohledu měl být. Vlastnosti mravního ideálu, k němuž touto cestou dospěje, jsou potom vzorem a cílem jeho sebevýchovného snažení.

Stabilizuje se taktéž oblast volného jednání. Adolescent je ve svém rozhodování již rozvážnější. Umí lépe uvážit, co chce podniknout a při uskutečňování vytčených cílů je vytrvalejší. Je vyzbrojen zdravou odvahou, iniciativou, houževnatostí a optimismem. Umí překonávat překážky, poněvadž chce dokázat své schopnosti. Když mu okolní prostředí nevyhází vstříc, když jej neustále pouze podceňuje a ironizuje, bývá popudlivý, neochotný, vzdorovitý až agresivní. Mládež taktéž usiluje o samostatnost ve svém jednání a chování. O své rovnocenné postavení mezi dospělými mladí lidé bojují houževnatě, často i nepřiměřenými způsoby. Tímto lze vysvětlit některé nežádoucí odchylky v jejich chování jako např. výstřední oblékání, silácké způsoby, hrubé vyjadřování, nadměrnou konzumaci alkoholických nápojů, zneužívání jiných návykových látek apod.

1.2 Hodnoty, jejich členění a význam

1.2.1 Pojetí hodnot, proces jejich utváření

Pojem „hodnota“ je jedním z neproblematičtějších a obšírně diskutovaných termínů v psychologii, sociologii či filozofii. Vedle těchto vědních oborů se vyskytuje hojně také

v matematice či politické ekonomii. Přestože má zkoumání hodnot a hodnocení u nás ve společenských vědách dlouholetou tradici, je používán stále velmi neurčitě, nezřídka i jako synonymum norem, motivů, vzorů, ideálů, cílů, přesvědčení apod. Jakkoliv hodnoty s citovanými pojmy bezpochyby souvisí, poněvadž má vždy jejich povahu, jsou přece jen něčím jiným. Proto je z metodologických důvodů nezbytné tento pojem nejprve vysvětlit.

S pojmem „hodnota“ bylo možné se setkat již v době antiky. Používali jej ve svých pojednáních i dva největší myslitelé starověku – Platón (427 - 347 př. n. l.) a Aristoteles (384 - 322 př. n. l.). Následně se tento pojem vyvíjel v rámci různých filozofických směrů. Ve středověku se jím zabýval u otec scholastiky Tomáš Akvinský (1225 - 1274), z velkých myslitelů novověku je možné uvést Barucha Spinozu (1632 - 1677), Thomase Hobbesa (1588 - 1679), Johna Locka (1632 - 1704) nebo Immanuela Kanta (1724 - 1804). Přes veškeré odlišnosti různých teorií je možné axiologické a etické směry rozdělit do dvou skupin. Jak uvádí Panajotis Cakirpaloglu (2004, str. 17) lze tyto směry zařadit buď mezi subjektivistické, jež zdůrazňují „... hodnoty a hodnocení člověka jako vnitřní řád, který existuje v podobě přirozené způsobilosti jedince pro ty nejvyšší lidské skutky...“, nebo mezi objektivistické, které zdůrazňují vnější projevy chování jedince.

Blahoslav Zbořil ve své práci *Poznání, hodnocení a tvoření norem* (1947) považuje hodnoty za vztahy, které jsou určeny objektivními zákonitými vztahy objektů k našim tendencím. Jejich podstata přitom podle něj spočívá v souhlasu či nesouhlasu objektu s tendencí určité živé totality, ať je jí jedinec nebo společnost a existují pouze ve vztahu k subjektu.

S. Kučerová (1996, str. 65) hovoří o hodnotách v širším a užším smyslu. V širším slova smyslu jimi rozumí vše, co přináší uspokojení našich potřeb či zájmů, v užším slova smyslu jsou hodnoty základními kulturními kategoriemi, jež odpovídají vyšším tendencím, normám a ideálům. V prvním pojetí pojmu hodnota je možné spíše hovořit o významech nebo prioritách, zatímco ve druhém popsaném významu se jedná o skutečné hodnoty.

Vladimír Smékal (2002, str. 256) uvádí, že o pojmu „hodnota“ je možné uvažovat v následujících souvislostech:

- jako o obecných cílech, o které člověk usiluje;
- jako o prostředcích, jejichž využíváním jedinec dosahuje něčeho, co je pro něj významné;

- jako to, kvůli čemu stojí za to o něco usilovat nebo se tomu naopak vyhýbat;
- jako kritéria, jimiž oceňujeme a poměřujeme různé objekty a události.

Podobně pojetí hodnoty podle Milтона Rokeacha (1972) klade důraz vedle kognitivní a afektivní složky též na složku motivační. To ve svém důsledku znamená, že pokud jedinec sdílí určitou hodnotu, pak zastává názor, že určitý způsob jednání či cílový stav existence musí dostat přednost před alternativními způsoby jednání či cílovými stavy existence, a to z osobních i sociálních důvodů.

Hodnoty se utvářejí, vyvíjí a mění u každého člověka v průběhu jeho života. P. Cakirpaloglu (2004) konstatuje, že vývoj morálního vědomí a lidských hodnot je determinován zákony fylogenetického a ontogenetického procesu. V průběhu vlastního procesu hodnocení je nutné klást důraz na obecné vývojové faktory, vývoj poznávacích schopností a sociální učení.

S hodnocením je svázán proces internalizace hodnot. Tento proces podle probíhá podle Jaroslava Hudečka (1986) v následujících etapách:

1. informace – jedinec se dovídá o existenci hodnoty a současně též o podmínkách její realizace;
2. transformace – dochází k „přeložení“ informace o hodnotě do vlastního, individuálně srozumitelného jazyka;
3. angažování se – jedinec poznanou a transformovanou hodnotu akceptuje či neakceptuje;
4. inkluze – po akceptaci hodnot a jejím začlenění do uznávaného hodnotového systému se jedinec v rámci tohoto hodnotového systému sám angažuje;
5. dynamizace – na základě přijetí či nepřijetí hodnoty se mění osobnost člověka.

Pokud některá z uvedených fází absentuje, není proces internalizace kompletní. Vlivem toho poměrně často dochází k mechanickému přejímání cizích názorů a stereotypního chování. Zmíněnou etapizaci procesu internalizace hodnot je možné doplnit ještě o fáze stabilizace a udržování hodnot, a transformace hodnot, k čemuž dochází za přispění výše uvedených faktorů.

V souvislosti s procesem utváření hodnot je možné zmínit Kohlbergova stádia morálního vývoje, neboť hodnoty se utvářejí na pozadí morálního vývoje. Americký psycholog Laurence Kohlberg při definování morálního vývoje navazoval na myšlenky Jeana Pia-

geta. Kohlberg (1969) v rámci morálního vývoje rozlišil šest stádií, která jsou sdružena do tří úrovní. I. úroveň (předkonvenční morálka) zahrnuje 1. stádium, které je orientováno na trest, a 2. stádium, jež je orientováno na odměnu. V prvním uvedeném stadiu jedinec poslouchá příkazy s cílem vyhnout se potrestání. V tomto stadiu převažuje tedy orientace na trest a egocentrické podřízení se moci. Ve druhém stadiu se jedinec přizpůsobuje, aby získal odměnu. Jedná tedy tím způsobem, aby se mu vrátilo to, co vynaložil. Toto stádium je možno označit přídomek naivně egoistická orientace, neboť chování jedince je zaměřeno na uspokojování vlastních potřeb. Rovněž II. úroveň (konvenční morálka) se skládá ze dvou stádií – 3. stádium je charakteristické orientací na to být hodným dítětem, 4. stádium souvisí s orientací na autoritu. Ve 3. stadiu se jedinec přizpůsobuje kladeným požadavkům proto, aby se vyhnul nesouhlasu ze strany svého okolí. V průběhu 4. stadia jedinec dodržuje zákony a normy ve společnosti z toho důvodu, aby se vyhnul jednak odsouzení ze strany autorit a současně vzniku pocitu viny, že nekoná svoji povinnost. III. úroveň (postkonvenční morálka) sestává z 5. stadia, kdy je jedinec orientován na společenskou smlouvu a ze 6. stadia, které je orientováno na univerzální etické principy. V 5. stadiu jedinec jedná v souladu s principy, které jsou obecně uznávány jako důležité pro veřejné blaho. Podpora těchto principů je u něj přitom motivována snahou o získání uznání vrstevníků a jeho prostřednictvím i u sebe samotného. V 6. stadiu jedinec koná podle etických principů (např. spravedlnost, důstojnost, rovnost apod.), jež si sám zvolil. Podle těchto principů koná proto, aby se vyhnul odsouzení od sebe samotného.

1.2.2 Členění hodnot

Hodnoty je možné členit podle různých klasifikačních kritérií. Podle P. Cakirpaloglu (2004) těmito kritérii mohou být např. to, kdo je nositelem těchto hodnot, původ hodnoty, její role, její pozice v hierarchii hodnot, vztah k přirozenosti člověka a živočichů, stupeň obecnosti hodnoty, její podstata, její obsah, oblast směřování hodnot, stupeň vzdálenosti hodnoty od osoby, intenzita projevu hodnoty, stupeň zakotvenosti hodnoty, její umístění, modalita (míra jistoty) účinku, časová dimenze, způsob přístupu ke skutečnosti, deduktivní nebo induktivní přístup, způsob operacionalizace hodnot, velikost hodnoty či její intenzita.

Viktor Emanuel Frankl (1996) dělí hodnoty do tří skupin:

- tvůrčí – je možné je realizovat pouze prostřednictvím činnosti;

- zážitkové – uskutečňují se v prožívání;
- postojové – podílejí se na přijímání něčeho nezměnitelného nebo osudového jedincem.

M. Rokeach (1972, 1979) člení hodnoty podle jejich role, přičemž podle tohoto klasifikačního kritéria vymezuje dva druhy hodnot:

- instrumentální – vyjadřují osobnostní charakteristiky lidí, jichž si nejvíce vážíme;
- cílové – představují v podstatě životní cíle, které preferujeme a kterých se snažíme dosáhnout.

Lorenzová uvádí, že pojetí hodnot je možné rozdělit do dvou významných proudů (1999, str. 41):

- komunitaristický proud – v důsledku působení moderny se objevují nové, silné a vlivné sociální skupiny (např. profese), jež rovněž participují na vznik nových hodnotových orientací. V porovnání s tradičním pojetím hodnot nastupuje nová koncepce hodnot, jež umožňuje oceňovat individuální zvláštnosti druhého člověka v jejich osobitém přínosu;
- liberální proud – hodnoty představují cenu svobody a autonomie jedince, rovnost všech lidí před zákonem a z ní plynoucí rovnost šancí, právo vlastnit majetek a na jeho ochranu, spravedlnost a stejné zacházení a v neposlední řadě i demokratický právní řád. Ceněnými hodnotami jsou zejména občanské ctnosti, z nichž je možné uvést participaci na politickém řízení, sociální kooperaci a toleranci jako nutný předpoklad dialogu.

Josef Horák (1997) uvádí poněkud širší taxonomii chápání hodnot, když je člení do následujících skupin:

- objektivistické – hodnota je chápána jako kvalita, která vyplývá z podstaty věcí a jevů, jež jsou dány vztahy k jiným věcem a jevům;
- subjektivistické – podle tohoto pojetí vytváří hodnoty a buduje hodnotový systém jedinec svojí poznávací a hodnotící činností;
- relacionistické – toto pojetí řeší bipolárnost, přičemž objektivní vlastnosti věcí bez vztahu k člověku jsou hodnotově irelevantní;
- instrumentalistické – v tomto pojetí se hodnotou pro jedince mohou stát určité věci nebo vztahy toliko za předpokladu, že uspokojují jeho potřebu.

Klasifikaci hodnot podle dimenzí, ve kterých člověk prožívá svět i sebe je možné najít u Stanislavy Kučerové (1996, str. 72), která vymezuje:

1. přírodní hodnoty – tyto dále člení na:
 - životní (vitální) hodnoty – jsou jimi ty, které odpovídají potřebám přírodní podmíněnosti a existence a jako takové jsou výrazem tendence udržet a prosadit, uchovat a rozvinout život organismu, jedince či druhu. Je možné sem zařadit zdraví, zdatnost, svěžest, tělesné blaho nebo uspokojení smyslů. Tyto hodnoty jsou nejintenzivněji pociťovány, poněvadž život má pro jedince nevyjádřitelnou cenu coby základní podmínka, možnost, šance a předpoklad realizace veškerých hodnot;
 - sociální hodnoty – jsou dány z přírodou daného vztahu jedince k druhým lidem a k sobě samému mezi nimi. Mají animální základ, neboť člověk je má shodné s ostatními živočichy. V tomto ohledu má člověk potřebu asociace, touží po družnosti, vzájemnosti, citové odezvě, chce milovat a zároveň být milován. Na druhé straně má však i potřeby egoistické, tj. tendenci se uplatnit, být uznáván, oceňován nebo mít úspěch. Základními sociálními hodnotami jsou žádoucí mezilidské vztahy a city;
2. civilizační hodnoty – zbavují člověka bezprostřední závislosti na přírodním prostředí, přináší mu užitek a komfort, vytváří jeho materiální kulturu coby svět utilitárních významů. Jsou podmínkou a zároveň i výsledkem společenské organizace, komunikace, výroby a směny, jakož i společenského akumulovaného poznání;
3. sféra (dimenze) duchovních hodnot – ve společnosti se objektivuje jako kultura v užším smyslu a subjektivuje jako lidská osobnost a její nitěrné bohatství. Vyvěrá z potřeby hledat podstatu a smysl, zdůvodněný řád autentického lidského života, pravdu, dobro, krásu, svobodu a uvědomělou lidskost. Duchovní hodnoty se utváří v takových okruzích, jakými jsou sebeřízení (morálka, mravnost), sebevýraz (formování dle zákonů krásy a umění) či sebereflexe (světový a životní názor, náboženství a filozofie). Náleží sem tvůrčí sebeuvědomění a sebevyjádření, úsilí postihnout smysl věcí, plnost života, významy pravdivostní, etické, estetické, tvořivá práce, intelektuální rozvoj, citové bohatství, vzdělanost nebo tvorba.

1.2.3 Význam hodnot

Význam (popřípadě funkce) hodnot bývá v odborné literatuře široce diskutován. Obecné hodnocení významu hodnot shrnuje P. Cakirpaloglu (2004, str. 405) slovy: „Hodnoty představují vytoužené, hlavně uvědomělé tendence konstituující bio-psycho-socio-duchovní podstatu lidského bytí ...“. Velký význam přikládá hodnotám logoterapie¹ (Frankl, V. E., 1996, 1997), podle níž každý člověk může dát svému životu smysl skrze uskutečňování hodnot.

J. Hudeček (1986) shrnuje význam hodnot do následujících tezí:

1. rozhodují o tom, jak budeme hodnotit (ať již pozitivně nebo negativně) různé objekty;
2. tímto způsobem hierarchizovaný systém hodnot je základem „poznávací sítě“ jedince;
3. uznání hodnoty se stává podmínkou vzniku emocí;
4. uznání hodnoty zapříčiňuje vznik určitých druhů motivace;
5. uznávané hodnoty fungují do jisté míry jako regulativy určitých motivací;
6. zprostředkovaně fungují také jako etalon sebehodnocení (tím, že definuje „ideální já“).

V současné době velmi často slyšíme o tzv. krizi hodnot. Za její příčinu bývá označován hodnotový relativismus, který byl v počátcích míněn jako pokus o jiný náhled na hodnoty a z něj vyplývající hodnotovou orientaci. To s sebou přináší přehodnocování a novou interpretaci hodnot a jejich významu pro podstatu člověka. Někteří autoři (např. Kučerová, S., 1999) však hodnocení stávající situace jako krize hodnot zpochybňují, když argumentují tím, že v současnosti mnohem naléhavěji vystupují do popředí hodnoty tolerance, sociální spolupráce, ochrany oprávněných specifických zájmů minorit a slabších (dětí, mladistvých, handicapovaných apod.), přičemž v otázce přerozdělování společenských zdrojů existuje téměř všeobecný konsenzus, že se má dít v zájmu nejvíce znevýhodněných.

¹ Logoterapie (z řeckého *logos*, tj. smysl) je psychoterapeutická metoda, kterou vyvinul V. E. Frankl v první polovině 20. století. Vychází z Freudovské psychoanalýzy („touha po slasti“) a Adlerovy „touhy po moci“, které doplňuje „touhou po smyslu“.

1.3 Hodnotová orientace

Soustavy hodnot mající své místo v průběhu procesu hodnocení bývají označovány jako hodnotové orientace. Tyto náleží k nejdůležitějším vztahům lidí k jejich přírodnímu a sociálnímu prostředí, poněvadž zásadním způsobem ovlivňují jejich jednání (Horák, J., 1997, str. 11). Výsledky výzkumů mínění, názorů, hodnot a postojů dětí a mládeže vypovídají o tom, že hodnotové orientace významným způsobem určují jejich chování a jednání. Oldřich Mikšík (2001) v této souvislosti uvádí, že systém hodnotových orientací z velké části ovlivňuje to, jak se jedinec rozhoduje, jakou činnost vykonává i to, jaká je jeho spokojenost. Hodnotová orientace je také procesem, v němž se navzájem ovlivňují orientace hodnotami a orientace na hodnoty. V současnosti je v důsledku výrazné názorové rozmanitosti takřka nemožné vytvořit hodnotově a kulturně homogenní společnost. V této situaci stále více nabývají na významu multietnická výchova a multikulturní výchova.

Hodnotové orientace nelze ztotožňovat s hierarchiemi hodnot, poněvadž hodnotová orientace se může měnit nezávisle na individuální či společenské hierarchii hodnot. Dokonce i tehdy, když jsou hierarchie hodnot a hodnotové orientace ve shodě, může nastat situace, kdy jedinec v rámci hodnotové orientace některé hodnoty jinak chápe, jinak je prožívá apod. Hodnotová orientace je příznačná pro každou činnost, která má smysl a cíl. Vedle osobnostních charakteristik jsou hodnotové orientace podle J. Hudečka (1986) determinovány také materiálními podmínkami života jednotlivce, sociálními a výchovnými institucemi, jakož i politickou sférou společnosti.

Rovněž v rámci hodnotových orientací je možné stanovit jejich určitou typologii. Německý idealistický filozof, psycholog a pedagog Eduard Spranger (viz Smékal, V., 2002) diferencuje mezi šesti typy poznání světa, které odpovídají různým typům hodnotových systémů a hodnotových orientací. Tyto typy poznání světa vyjadřují duchovní principy – pravdu, lásku k lidem, krásu, moc, užitek/zisk a boha/moudrost. V závislosti na tom, který z uvedených principů jedinec preferuje, Spranger rozeznává následujících šest typů lidí:

1. teoretický člověk, jehož cílem je poznání pravdy;
2. estetický člověk, jehož cílem je hledání harmonie;
3. ekonomický člověk, jehož cílem je udržení vlastní existence;
4. sociální člověk, jehož cílem je konání dobra;

5. mocenský typ osobnosti, které cílem je moc a ovládnání druhých;
6. náboženský člověk, jehož cílem je hledání smyslu života.

Již zmiňovaný rakouský psycholog (1996, 1997) V. E. Frankl v rámci hodnotových zaměření rozlišuje mezi těmi, jež spočívají ve vlastním uspokojení a štěstí a těmi, které směřují k dosažení vyšších cílů a hodnot přesahujících jedince. V. Smékal klasifikuje hodnotové orientace na autotelické (mající účel pro sebe sama), heterotelické (směřují ke zvýznamňování druhých) a hypertelické (jsou zaměřeny na nadosobní cíle a ideály).

Vznik a vývoj hodnotových orientací u jedince závisí na různých faktorech, z nichž nejvýznamnější jsou následující:

- stupeň vrozené emocionální vnímavosti;
- stupeň rozvoje a diferenciací potřeb;
- stupeň rozvoje ostatních systémů.

Tyto faktory je nutné si uvědomit v rámci výchovně vzdělávacího procesu. Jeho úkolem a cílem zároveň by mělo být zprostředkování široké škály podnětů a vytvoření optimálních podmínek pro osobnostní růst každého jedince.

Problém hodnotové orientace je obzvláště významný u dětí a mládeže, a to zejména ze dvou důvodů. Tím prvním je skutečnost, že v procesu jejich ontogeneze dochází k postupnému utváření hodnot, což je proces ovlivňovaný řadou faktorů. Druhým pak je skutečnost, že na základě poznání hodnotové orientace dětí a mládeže lze do jisté míry predikovat, jak bude současná společnost vypadat za několik let, tedy jaké jsou tendence jejího vývoje.

2 HODNOTOVÉ ORIENTACE DĚTÍ A MLÁDEŽE VE VÝZKUMECH

2.1 Hodnotové orientace dětí a mládeže ve výzkumech do roku 1989

V centru pozornosti výzkumů mládeže patřily již od šedesátých let minulého století otázky životních hodnot mladých lidí, jejich životních cílů a aspirací. Toto zaměření výzkumů bylo podněcováno jak společenskou praxí, tak i rozvojem teorie společnosti. Zkušenosti ze společenské praxe i výsledky výzkumů ukázaly, že mládež jako svérázná věková sociální skupina² tvoří osobitou subkulturu, což se projevuje tím, že si vytváří odlišný svět hodnot, norem a vzorů chování a jednání.

Hodnotové orientace mládeže byly např. ústředním problémem výzkumu, jenž byl uskutečněn ve školním roce 1969/1970 v tehdejším Jihomoravském kraji³, a který byl zaměřen na zkoumání hodnotových orientací, vlivu rodiny a školy na mládež, její vztah k práci a její volný čas, především u patnáctileté a sedmnáctileté mládeže z různých sociálních vrstev. Na základě pilotáže provedené v Brně v polovině roku 1969 v Brně byla v rámci tohoto výzkumu ověřována hypotéza, že mládež je v souvislosti s hodnotovými orientacemi velmi silně společensky diferencována.

V průběhu výzkumu byla hodnotová orientace posuzována skrze devatenáct položek. Každá z těchto položek obsahovala určitou životní hodnotu, u níž se respondenti rozhodovali pro jeden ze šesti stupňů, jenž by určoval význam této hodnoty pro spokojený život dotazovaného. Žádnému významu odpovídalo ohodnocení nulou, nejvyšší význam představovalo ohodnocení hodnoty pěti body. Pořadí jednotlivých hodnot podle zjištění tohoto výzkumu je uvedeno v tabulce č. 1.

Výsledky tohoto výzkumu potvrdily, že tehdejší hodnotový svět mladých lidí nebyl jednotný pro všechny příslušníky této věkové sociální skupiny. Četné rozdíly v oceňování jednotlivých hodnot byly zjištěny mezi dívkami a chlapci. Toto tvrzení však neplatilo abso-

² Této problematice se věnovala např. Dagmar Cahová ve své stati *K vymezení místa mládeže v sociální struktuře společnosti*. In: Přehled, č. 1/1966.

³ Výsledky tohoto výzkumu byly uveřejněny v článku Dagmar Cahové, Miroslava Gregora a Jana Macků *Předběžná zpráva výzkumu života a práce v Jihomoravském kraji*. In: Sborník prací filozofické fakulty brněn-

Tabulka 1 Pořadí hodnot u mládeže dle výzkumu ze školního roku 1969/1970 (Zdroj: Cahová, D., Gregor, M., 1971, str. 40)

Pořadí	Životní hodnoty	Průměrný počet bodů
1.	Být tělesně a duševně zdravý	4,60
2.	Mít dobrý vztah k rodičům, rodině	4,44
3.	Mít dobře placené zaměstnání	4,03
4.	Mít kamarády, na které je spolehnoutí	3,89
5.	Být ženatý/vdaná	3,87
6.	Mít děti	3,84
7.	Vykonávat zajímavou práci	3,76
8.	Mít dostatek volného času k zábavě	3,69
9.	Činit ostatní lidi šťastné	3,68
10.	Vynikat ve svém povolání	3,56
11.	Mít vyšší vzdělání	3,54
12.	Být hezký, mít pěkný zevnějšek	3,26
13.	Být fyzicky zdatný	3,18
14.	Vynikat ve sportu	2,94
15.	Mít vedoucí místo na svém pracovišti	2,53
16.	Vynikat v kulturní činnosti	2,50
17.	Mít auto	2,26
18.	Být veřejně činný	2,18
19.	Mít náboženskou víru	1,68

lutně. Větší rozdíly v cenění hodnot mezi dívkami a chlapci byly zjištěny především ve vyšším cenění sňatku, rodičovství a pěkného zevnějšku ve skupině dívek, zatímco hoši oceňovali více dobře placené zaměstnání, sportovní zdatnost a provozování sportu a turistiky ve volném čase. Určité rozdíly byly zjištěny také mezi příslušníky jednotlivých věkových vrstev (srv. Cahová, D., Gregor, M., 1971, str. 41 a násl).

V roce 1977 byl zařazen do plánu výzkumu VIII-5-1/6 „Psychologické problémy výchovy a péče o zdraví socialistického člověka“ subdílčí úkol „Zájmy, postoje a hodnotové orientace současné adolescentní mládeže“. Hlavním cílem zmíněného subdílčího úkolu bylo (Hudeček, K. a kol., 1980, str. 1) „... poskytnout společenské a výrobní praxi vědecky ověřené údaje o změnách v hodnotové orientaci současné adolescentní mládeže, a to se zřetelem na přípravu, volbu, rozmisťování mládeže do jednotlivých profesí a následnou stabilizaci, produktivnost, uspokojivý, smysluplný a rozvinutý vnitřní život a prožívání subjektu.“

Výzkum samotný proběhl v letech 1977 až 1979 za spolupráce Psychologické laboratoře ČSAV v Brně a Laboratoře sociologických výzkumů při PF UK v Praze. Pro sběr dat bylo použito pěti metod: dotazník temperament – zaměřenost TE-ZA-DO, orientační anketa HO „Co očekáváš od života a proč?“, Dotazník „Volba hodnot“, Dotazník „Výběr hodnot“ a „Záznamový list“.

Z výsledků uvedeného výzkumu vyplývá, že struktura preferovaných kategorií hodnot se u predelikventní a normální mládeže liší. Zatímco predelikventní mládež preferovala (v pořadí jednotlivých hodnot) rodinu, volný čas aktivní, věci a Já, normální mládež preferovala z hodnot Já, rodina, volný čas a věci. U predelikventních osob byla dále zjištěna preference hodnot spadajících do kategorie parta. Kromě toho u těchto respondentů dominovaly věcné hodnoty a hodnoty spadající do kategorie volného času pasivního.

2.2 Hodnotové orientace dětí a mládeže ve výzkumech po roce 1989 do současnosti

Petr Kolář v roce 1997 soustředil výsledky tří na sebe navazujících rozsáhlých šetření realizovaných IDM Ministerstva mládeže, školství a tělovýchovy ČR, která se dotýkala životního stylu, hodnotových orientací a volnočasových aktivit mladých lidí. Tato šetření byla prováděna na souboru respondentů ve věku 15 až 29 let, jenž byl záměrně vybírán tak,

aby jeho složení odpovídalo zastoupením respondentů z pohledu pohlaví, věku, ekonomických aktivit, sociálně ekonomického postavení, regionu a různých velikostních skupin obcí a měst, struktury populace u nás.

Výsledky tohoto výzkumu, pokud se týče významu vybraných hodnot, jsou uvedeny v tabulce 2.

Z údajů uvedených v této tabulce je patrné, že mládež považuje za nejvýznamnější hodnoty, které jsou spjaty s jejich vlastním nebo rodinným životem. Jako nejdůležitější hodnotu označovali respondenti zdraví. Na této hodnotě se shodovali téměř všichni oslovení účastníci výzkumu bez rozdílu. Za zdravím následovaly hodnoty mír a rodina. Pouze necelá čtvrtina oslovených nepovažovala za velmi významné mít děti a poskytnout jim dobrou výchovu. Bezmála jedna třetina nepovažovala za velmi významné mít dobrou práci, dobré přátele a život v klidu a jistotě. Jako poměrně preferovanou hodnotu ukázal výzkum život ve zdravém prostředí. Zde je potřebné poukázat na to, že ačkoliv tuto hodnotu považovalo jako velmi významnou či významnou 93 % respondentů, aktivní podíl na ochraně přírody považovala za významný pouze více jak polovina oslovených.

Jednalo-li se o blok hodnot, které se vztahovaly k nejpreferovanější hodnotě – zdraví, nejvíce uváděnou hodnotou byla péče o své zdraví (tuto uvedlo jako vysoce významnou nebo významnou 91 % dotázaných), méně dotázaných si již uvědomovalo význam dodržování životosprávy a zlepšování fyzické kondice. Zhruba polovina oslovených považovala za důležité skupiny hodnot dostatek dobrých znalostí a dostatek peněz. Přibližně čtvrtina respondentů uznávala jako podstatné hodnoty úspěch a uznání ze strany okolí a jisté vyjádření nezávislosti a autonomie v hodnotě „mít firmu a podnikat“.

Asi třetina dotázaných uvedla jako významnou hodnotu „mít čas na odpočinek, záliby“. Kolem pětiny dotázaných (přesně 19 %) pociťovalo jako velmi významnou hodnotu mít dostatek informací. Přibližně každý šestý dotazovaný věřil v Boha a s tím korespondoval i význam hodnoty „žít podle náboženských zásad“. Asi každý desátý respondent pociťoval jako velmi významnou hodnotu „mít možnost ovlivňovat společnost“. Nejméně preferovanými hodnotami tak podle zjištění tohoto výzkumu byly ty, které mají vztah k dění ve společnosti a ve světě. Jak konstatoval P. Kolář (1997, str. 10), malý zájem o společenské dění má charakter pokračující tendence, kdy se stále více projevuje nezájem, až nechuť mladých lidí aktivně se zapojovat do společenského života.

Tabulka 2 Hodnotové orientace mladých lidí (zdroj: Kolář, P., 1997, str. 3)

Význam hodnot					
(údaje v % za Českou republiku, 15 až 29 let)					
hodnota	vysoce významné			vysoce nevýznamné	
	1	2	3	4	4
mít dobré zdraví	95	4	1	0	0
žít v míru	88	10	2	0	0
žít ve spokojené rodině	85	13	2	0	0
mít děti, dobře vychovat	78	14	5	2	1
mít dobrou práci	74	21	4	1	0
žít ve zdravém životním prostředí	73	21	5	1	0
mít dobré přátele	71	24	4	1	0
žít v klidu a jistotě	69	25	5	1	0
čestné jednání	63	27	7	2	1
starat se o své zdraví	61	30	7	2	0
dobré znalosti, hodně vědět	50	34	14	1	1
dost peněz, vysoká životní úroveň	50	33	14	3	0
být odolný	41	38	18	2	1
zdravě se stravovat	41	35	17	4	3
dobrá fyzická kondice	38	35	20	5	2
čas na odpočinek, záliby	36	40	20	3	1
úspěch a uznání okolí	27	38	24	7	4
nekouřit	43	16	19	7	4
být členem dobré party	31	27	19	12	11
co největší vzdělání, kvalifikace	26	28	32	9	5
chránit aktivně přírodu	21	30	32	11	6
nepít alkohol	22	26	31	11	10
mít vlastní firmu	23	20	27	16	13
mít dostatek informací	19	33	35	9	4
ovlivňovat vývoj společnosti	10	28	35	16	11
žít podle náboženských zásad	8	9	17	24	42

Mladí lidé v naší dnešní společnosti jsou v globálu zaměřeni více na rodinu a výchovu dětí, než na vydělávání peněz a uplatňování svých zálib. Určité diference ve vztahu k určitým hodnotám byly v rámci tohoto výzkumu pozorovány u věřících. Tito kromě života ve spokojené rodině, přátelství, výchovy dětí a života v klidu a jistotě preferují též dobré znalosti a možnost mít vliv ve společnosti. Osoby bez víry velmi často upřednostňovaly jako hodnoty peníze a dobré zaměstnání. Mladí lidé podle tohoto výzkumu obecně dávají přednost zdraví, odolnosti a čestnému jednání.

Z posledních výzkumů, které se váží k dané problematice, je možné uvést výzkum s názvem „Sociální status a hodnotová orientace mladé generace“, provedený Vladimírem Řehanem a Panajotisem Cakirpalogluem za podpory GA ČR v rámci řešení grantového projektu 406/97/0746, jehož výsledky byly zveřejněny v časopise *Československá psychologie* č. 3/2000. Výzkum byl uskutečněn na vzorku populace, který zahrnoval 1074 osob ve věku 18 až 22 let, z nichž bylo 678 mužů a 396 žen, přičemž se jednalo o zástupce různých vzdělávacích a profesních kategorií. Jako výzkumné nástroje byly použity Rokeachova škála, anamnestický dotazník a Index sociální pozice.

Předmětem tohoto výzkumu bylo „... ověření vztahu mezi sociálním původem a strukturou terminálních a instrumentálních hodnot u lidí vstupujících do produktivního života.“ (Řehan, V., Cakirpaloglu, P., 2000, str. 204). V souladu se stanoveným předmětem výzkumu byly stanoveny dva hlavní cíle. První sledoval zjištění struktury hodnot u mladých lidí vstupujících do produktivního života, především preferencí existenčních cílů a způsobů chování. Dalším cílem bylo identifikovat také sociální příslušnost subjektů, a dále zjistit, jestli se na utváření rozdílné hodnotové orientace u respondentů podílejí rovněž sociální rozdíly.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že u mládeže lze vyzorovat dvě výrazné tendence k seskupování hodnot do větších psychologických celků. Těmito tendencemi jsou vzájemné přitahování hodnot (synergismus) a vzájemné vylučování (antagonismus). Tři synergické a dva antagonistické trsy hodnot byly zjištěny ve skupině terminálních hodnot. Podobně byly identifikovány čtyři synergické a stejný počet antagonistických celků navzájem propojených způsobů chování ve skupině instrumentálních hodnot.

Ze zjištění výzkumu je zřejmé, že sociální status není primárním sociálním činitelem utváření hodnotových rozdílů. To znamená, že zástupci různých sociálních kategorií

jsou si z pohledu existenčních cílů a způsobů chování (tj. osvojených hodnot) spíše podobní, nežli rozdílní. Jistý vztah sociální příslušnosti a hodnot byl zjištěn v případě čtyř terminálních a tří instrumentálních hodnot. Se vzrůstajícím sociálním statutem mladých lidí bylo možno pozorovat trend růstu preferencí takových hodnot, jakými jsou vnitřní harmonie a sebeúcta společně s tendencí rozvoje vlastní nezávislosti a intelektu. Naproti tomu jim byly cizí hodnoty jako bezpečnost národa, pohodlný život a poslušnost. Inverzní obraz hodnotových preferencí byl zaznamenán u mladých lidí s nižším sociálním statutem (Řehan, V., Cakirpaloglu, P., 2000, str. 214).

Inspirativním počinem hodným následování v oblasti zkoumání hodnotové orientace dětí a mládeže je bádání Petra Saka, který stejnou metodikou zkoumá a sleduje hodnotovou orientaci a volnočasové aktivity již od roku 1982. Z toho důvodu je možné v případě jeho výzkumů hovořit o sledování generačního vývoje hodnotové orientace mládeže.

Hodnotovou orientaci zkoumá prostřednictvím baterie hodnot, kterých bylo původně 17. V současnosti je jejich počet rozšířen na 23 a jedná se o následující hodnoty: politická angažovanost, Bůh, veřejně prospěšná činnost, soukromé podnikání, společenská prestiž, majetek, být užitečný druhým, úspěšnost v zaměstnání, koníčky, plat, vzdělání, zajímavá práce, rozvoj vlastní osobnosti, rodina a děti, pravda/poznání, demokracie, životní prostředí, životní partner, svoboda, mír, přátelství, láska a zdraví. Ke všem těmto hodnotám respondent uvede za použití pětistupňové vzestupné škály, jaké pro něj mají význam. Pro každou hodnotu je pak vypočítán index, a to jako aritmetický vážený průměr.

Výsledky výzkumu, který P. Sak provedl v záležitosti hodnotových orientací mládeže ve věku 15 až 18 let v roce 1997 zachycuje tabulka č. 3. Jak je z údajů v této tabulce patrné, i v rámci tohoto výzkumu byly jako nejvíce preferované hodnoty zjištěny zdraví, láska a přátelství, tedy hodnoty, z nichž každá je určitým způsobem (i když každá trochu jinak) vztaženy k subjektu. Naopak k nejméně uznávaným hodnotám náležely politická angažovanost, Bůh a veřejně prospěšná činnost. V závěru žebříčku zkoumaných hodnot se tak objevily hodnoty, které přesahují jednotlivce, mající svůj vztah k sociální a transcendentní dimenzi.

Dlouhodobým sledováním dospěl P. Sak k závěru, že od roku 1982 nedochází v hodnotových orientacích naší mládeže k radikálním posunům. Při sledování vývoje je tak možno pozorovat jak změny velikostí indexů hodnot, tak i posuny v jejich jednotlivém po-

Tabulka 3 Preference hodnot mládeže ve věku 15 až 18 let v roce 1997 (výzkum P. Saka;
zdroj: <http://knihovna.adam.cz/vyzkum99/vyzkum1.htm>)

Pořadí	Hodnota	Index
1.	zdraví	4,7
2.	láska	4,57
3.	přátelství	4,48
4.	mír	4,4
5.	svoboda	4,38
6.	životní partner	4,19
7.	životní prostředí	4,15
8.	demokracie	4,1
9.	pravda, poznání	4,05
10.	rodina a děti	3,99
11.	rozvoj vlastní osobnosti	3,94
12.	zajímavá práce	3,9
13.	vzdělání	3,72
14.	plat	3,7
15.	koníčky	3,67
16.	úspěšnost v zaměstnání	3,67
17.	být užitečný druhým	3,66
18.	majetek	3,44
19.	společenská prestiž	2,8
20.	soukromé podnikání	2,68
21.	veřejně prospěšná činnost	2,56
22.	Bůh	2,07
23.	politická angažovanost	1,48

řadí. Pohyby hodnot mají podle něj dvojí charakter - vývoj v závislosti na životní fázi a generační posun hodnot (Sak, P., 1998). Pohyb hodnot v závislosti na životní fázi je charakteristický pro každou generaci. Odráží skutečnost, že mladý člověk ve věku patnácti let má odlišné hodnotové priority a akcenty nežli jedinec ve věku dvaceti nebo dvaceti pěti let.

Preference některých hodnot se v závislosti na životní fázi poměrně zásadně mění, zatímco u jiných se téměř nemění. Generační posun hodnotových orientací je představován diferencí v hodnotových orientacích dvou stejných věkových skupin měřených s určitým časovým odstupem (např. 20 let).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 VÝZKUM HODNOTOVÝCH ORIENTACÍ DĚTÍ A MLÁDEŽE V SOUČASNOSTI

3.1 Předmět a cíle výzkumu

Předmět výzkumu. Předmětem výzkumu bylo zjištění struktury vybraných hodnot u dětí a mládeže z pohledu míry jejich preferovanosti. Tento předmět byl stanoven s ohledem na výsledky dříve provedených výzkumů, které ukázaly, že cílová věková kategorie při uznávání a preferovanosti určitých hodnot diferencuje, v důsledku čehož vzniká určitá struktura s hierarchií hodnot.

Cíle výzkumu. Před provedením výzkumu jsem si stanovil jako hlavní cíl zjistit strukturu hodnot u dětí a mládeže s akcentem v závislosti na jejich preferencích. Vedle tohoto obecného cíle jsem si stanovil i dílčí cíl, kterým bylo srovnání výsledků mnou provedeného výzkumu s výsledky výzkumů provedených PhDr. Sakem, čímž jsem chtěl zjistit nejen současný stav hodnotové orientace dětí a mládeže, ale i poukázat na její vývojové tendence.

3.2 Výzkumné hypotézy

Vycházejíce ze shora uvedeného předmětu a cíle výzkumu a na základě zjištění jiných obdobných výzkumů byly vymezeny dvě výzkumné hypotézy, které byly v průběhu výzkumu verifikovány. Tyto výzkumné hypotézy je možné zformulovat do následujících dvou tezí:

1. U dětí a mládeže jsou hodnoty určitým způsobem diferencovány, což se projevuje tím, že některé hodnoty tato věková kategorie preferuje více a jiné naopak výrazně méně;
2. Hodnotové orientace dětí a mládeže jsou v současnosti relativně stabilní.

Potvrzení první uvedené hypotézy by ve svém důsledku znamenalo, že hodnoty lze u dětí a mládeže členit podle pořadí oblíbenosti na preferované a méně preferované, což se významně odráží zejména v jejich jednání. Pokud by se potvrdila druhá formulovaná hypotéza, bylo by zřejmé, že sociální klima ve společnosti je relativně stabilní, což se nutně

promítá i v oblasti hodnotové orientace dětí a mládeže tím, že se v posledních několika letech výrazně nemění.

3.3 Použitá metoda sběru dat

Ke sběru relevantních dat byla použita metoda dotazníku. K volbě této metody jsem přistoupil z toho důvodu, neboť umožňuje získání poměrně velkého množství dat v relativně krátkém časovém intervalu. Použitý dotazník je uveden v příloze této práce. Při jeho formulaci jsem vycházel z výzkumného nástroje, který již řadu let využívá při provádění svých výzkumů PhDr. Petr Sak. Jak bylo uvedeno výše, zahrnuje tento výzkumný nástroj baterii dvaceti tří hodnot, jimiž jsou politická angažovanost, Bůh, veřejně prospěšná činnost, soukromé podnikání, společenská prestiž, majetek, být užitečný druhým, úspěšnost v zaměstnání, koníčky, plat, vzdělání, zajímavá práce, rozvoj vlastní osobnosti, rodina a děti, pravda/poznání, demokracie, životní prostředí, životní partner, svoboda, mír, přátelství, láska a zdraví.

K uvedeným hodnotám se respondenti vyjadřují za pomoci pětistupňové bodovací škály. Tato škála má hodnoty od 1 do 5, přičemž hodnota 5 vyjadřuje vysokou preferenci dané hodnoty a hodnota 1 naopak nízkou preferenci posuzované hodnoty. Při vyhodnocování výzkumu jsem u každé hodnoty spočítal jako aritmetický průměr index této hodnoty. Z konstrukce bodovací škály je přitom zřejmé, že čím vyšší byla hodnota tohoto indexu, tím vyšší byla preference příslušné hodnoty u respondentů a naopak. Za použití takto získaných indexů bylo možné sestavit žebříček preferovanosti hodnot sestupně od nejvíce preferovaných po nejméně preferované.

3.4 Složení výběrového souboru

Výběrový soubor pro provedení výzkumu byl mnou zvolen tak, aby pokud možno zahrnoval jak děti, tak i mládež proporcionalně. V této souvislosti bylo nutné okruh potenciaálních respondentů z kategorie „dětí“ poněkud zúžit na osoby ve věku osm až čtrnáct let (včetně). Důvody k tomuto kroku mne vedly zejména dva. První vyplývá z charakteru zvoleného výzkumného nástroje, kterým je tištěný formulář, který mohou vyplňovat osoby, jež zvládají čtení, přičemž dítě ve věku osmi let, jež navštěvuje školu, tento předpoklad téměř beze zbytku splňuje. Druhým důvodem byl předpoklad vycházející z poznatků vývo-

jové psychologie, že hodnoty se u jedince upevňují hlouběji právě zhruba ve věku osmi let jakožto výsledek předcházejícího kognitivního vývoje.

Aby výběrový soubor zahrnoval respondenty s různými demografickými charakteristikami, byl jejich výběr proveden jako záměrný, a to tím způsobem, že jsem část respondentů, které jsem znal přímo sám, oslovil přímo ze svého okolí a další část jsem zvolil podle informací od mých známých, kteří pak vybrané respondenty oslovili a předložili jim dotazník k vyplnění. Poněvadž respondenti byli předem obeznámeni s účelem dotazníku a jeho následným využitím a předem taktéž souhlasili se svojí účastí ve výzkumu, byla návratnost dotazníku sto procent.

Výzkumu se zúčastnilo celkem 50 respondentů ve věku od osmi do dvaceti jedna let. Z tohoto počtu bylo dvacet sedm ve věku od osmi do čtrnácti let (včetně), zbytek (tj. 23 dotázaných) byl ve věku patnáct až dvacet jedna let. U osob ve věku do čtrnácti let se jednalo výhradně o děti navštěvující základní či zvláštní školy v okresech Brno-město a Brno-venkov. Z různých stupňů škol (základních, středních, vyšších odborných a vysokých škol, gymnázií a učilišť) na stejném teritoriu byli vybíráni rovněž respondenti ze skupiny „mládež“. Studující byli v této skupině doplněni z řad osob zaměstnaných ve firmách a institucích vyvíjejících svoji činnost v uvedených okresech, popřípadě nezaměstnaní.

Demografická struktura výběrového souboru byla velmi různorodá. Soubor zahrnoval jak respondenty z měst, tak i z vesnic. Z krátkého rozhovoru s dotázanými jsem dále zjistil, že respondenti mají různý sociální původ (tj. že pocházeli z různě situovaných rodin), že jsou věřící, ale i bez vyznání. Zahrnoval též samozřejmě osoby obojího pohlaví. Aby bylo možné v některém z příštích obdobných výzkumů diferencovat výsledky výzkumů s ohledem na určité demografické či sociální charakteristiky, bylo by vhodné použít výzkumný nástroj doplnit krátkým dotazníkem, v němž by respondenti uvedli své základní demografické údaje, popřípadě rozšířit anketní část předkládaného dotazníku o tyto údaje.

3.5 Výsledky výzkumu a jeho diskuse

Výsledky výzkumu v kostce shrnuje tabulka 4, která je zároveň žebříčkem hodnot, který byl seřazen podle toho, jak respondenti v průměru jednotlivé hodnoty preferují, a to

v pořadí od nejvíce preferovaných po ty nejméně preferované. Z takto vytvořeného žebříčku je možné učinit některé relevantní závěry.

Tabulka 4 Preference hodnot dětí a mládeže podle výsledků výzkumu

Pořadí	Hodnota	Index
1.	zdraví	4,88
2.	láska	4,7
3.	přátelství	4,58
4.	svoboda	4,4
5.	mír	4,26
6.	rodina a děti	4,18
7.	životní partner	4,02
8.	plat	4,0
9.	koníčky	3,9
10.	rozvoj vlastní osobnosti	3,86
11.	demokracie	3,78
12.	zajímavá práce	3,72
13.	pravda, poznání	3,62
14.	vzdělání	3,56
15.	životní prostředí	3,54
16.	úspěšnost v zaměstnání	3,36
17.	majetek	3,24
18.	soukromé podnikání	3,06
19.	společenská prestiž	2,7
20.	být užitečný druhým	2,64
21.	veřejně prospěšná činnost	2,54
22.	Bůh	2,12
23.	politická angažovanost	1,42

Jak je z této tabulky patrné, na prvních třech místech se v žebříčku hodnot umístily hodnoty zdraví, láska a přátelství. Tyto hodnoty byly výrazně preferovány téměř všemi

respondenty, o čemž ostatně vypovídají i vysoké hodnoty jejich indexů. V případě hodnot zdraví a přátelství toto tvrzení platilo bez ohledu na věk dotázaných. Naproti tomu hodnota láska byla přece jen o něco více preferována respondenty ve věku od patnácti let, což zřejmě souvisí s tím, že tito respondenti jsou již citově vyspělejší a prožívají své první vztahy, což se následně odráží ve vyšší míře preferovanosti této hodnoty u dotazovaných této věkové kategorie. Srovnáme-li výsledky mnou provedeného výzkumu s výzkumem z roku 1997, jenž provedl PhDr. Petr Sak, zjistíme, že stejné hodnoty se v témže pořadí umístily na prvních třech místech v obou srovnávaných výzkumech, což dokládá stabilitu v jejich preferovanosti u mladé generace.

Na dalších dvou místech se umístily hodnoty svoboda a mír. Hodnota svoboda dosáhla o příčku lepšího hodnocení, než ve výzkumu PhDr. Saka, a dokládá tak její vysoké cenění u mladé generace. Díky tomu odsunula hodnotu mír o příčku níž. I přesto si však hodnota mír udržuje u mladé generace poměrně vysoký kredit, což vyjadřuje i hodnota jejího indexu 4,26. Není jistě bez zajímavosti, že dnešní mladá generace si daleko méně cení hodnoty demokracie, která se umístila v žebříčku až na jedenácté příčce. Tuto skutečnost si lze vysvětlit tím, že pojem svobody dnešní mladá generace nezužuje pouze na oblast politiky, ale dává mu širší význam, např. v oblasti duchovní apod. Může také souviset s každodenně mediálně zveřejňovanými kauzami, které informují o korupci a jiných negativních jevech v politické oblasti života společnosti, což se odráží mimo jiné i v poněkud nižším cenění hodnoty demokracie u dnešních dětí a mládeže. Tím je patrně také dán propad hodnoty demokracie z osmé příčky, na níž se umístila ve výzkumu provedeném před desíti lety, na již zmíněnou příčku jedenáctou.

Na šestém a sedmém místě žebříčku se umístily hodnoty, které souvisí s partnerským a rodinným životem vůbec – hodnota rodina a děti a hodnota životní partner. Zatímco hodnotu rodina a děti více upřednostňovali dotázaní z věkové kategorie od osmi do čtrnácti let, hodnota životní partner byla signifikantně více ceněna v rámci věkové skupiny od patnácti do dvaceti let. Tento stav bezpochyby souvisí s věkovými zvláštnostmi těchto věkových kategorií. S určitou mírou zjednodušení je možné konstatovat, že děti jsou více zaměřeni na rodinu, v níž jim jsou autoritou rodiče, zatímco u mládeže se již výrazně projevují tendence k osamostatnění se a k oproštění se ze závislosti na rodičích a současně orientace na svého partnera. Na tomto příkladě lze demonstrovat, že v průběhu života dochází v pre-

ferování některých hodnot k určitým posunům, které jsou dány odlišnou životní zkušeností, jakož i jinými faktory.

Devátá, desátá, třináctá a čtrnáctá pozice v žebříčku preferencí hodnot náležela hodnotám, které souvisí s kultivací osobnosti jedince – hodnotám koníčky, rozvoj vlastní osobnosti, pravda/poznání a vzdělání. Tyto hodnoty patří podle hodnot svých indexů do pásma hodnot se střední preferencí. Z toho je dále zřejmé, že tyto hodnoty, které sledují zejména cíle daného jedince, jsou až za obecně uznávanými hodnotami typu zdraví, láska, svoboda apod. Hodnoty rozvoj vlastní osobnosti a vzdělání jsou více preferovány ve věkové skupině 15 až 21 let. Tento stav je dán s největší pravděpodobností tím, že jedinci v této skupině se musejí reálně zamýšlet nad způsobem své obživy, čímž si více uvědomují význam těchto hodnot pro snazší uplatnění na trhu práce.

Se způsobem obživy souvisí blok dalších hodnot, mezi něž je možné zařadit plat (hodnota se umístila na 8. pozici v žebříčku), zajímavá práce (12.), úspěšnost v zaměstnání (16.) a soukromé podnikání (18.). Dvě z uvedených hodnot – plat a soukromé podnikání – si v porovnání se žebříčkem hodnot vzešlým z výzkumu PhDr. Saka mírně polepšily (plat o šest příček, soukromé podnikání o dvě příčky), další dvě – zajímavá práce a úspěšnost v zaměstnání – se umístily na stejných pozicích. Z postavení hodnot tohoto bloku lze dovodit, že dnešní mladá generace si uvědomuje vliv výše platu na svoji celkovou životní úroveň. Příliš si však hodnotu plat nespojují s hodnotami, které reprezentují způsoby jeho dosažení, tj. s hodnotami zajímavá práce, úspěšnost v zaměstnání a soukromé podnikání.

Poněkud osamoceně stály tři hodnoty, které se umístily na žebříčku v jeho druhé polovině – hodnoty životní prostředí, majetek a Bůh. Hodnota životní prostředí se přitom poměrně výrazně propadla ze sedmé příčky v žebříčku vzešlém z výzkumu PhDr. Saka na příčku patnáctou. Zdá se, že dnešní mladá generace považuje kvalitní životní prostředí v důsledku jeho zlepšení v posledních letech za něco samozřejmého, což nalezlo svoji reflexi v tom, že cenění této hodnoty u dětí a mládeže pokleslo. Přestože by se mohlo na základě každodenní empirické zkušenosti většiny lidí zdát, že dnešní mládež je materialisticky zaměřena, toto obecné povědomí o ní nekorresponduje se zjištěními výzkumu, v němž se hodnota majetek umístila až na sedmnácté příčce, a to ani přesto, že si v porovnání s výzkumem provedeným PhDr. Sakem polepšila o jednu příčku. Umístění hodnoty Bůh na předposlední příčce žebříčku hodnot svědčí o tom, že na hodnoty mladé generace má do značné míry i v současné době vliv proces sekularizace z předchozích čtyřiceti let.

Vliv předchozího režimu se projevil patrně i v umístění zbytku dosud neuvedených hodnot, tj. hodnot společenská prestiž (19. příčka), být užitečný druhým (20.), veřejně prospěšná činnost (21.) a politická angažovanost (23.). Lze rovněž předpokládat, že na postavení těchto (z velké části altruistických hodnot) u dnešní mladé generace, se podílí i charakter dnešní společnosti, která více preferuje individualismus. To nenahrává ochotě mladých lidí aktivně vystupovat ve prospěch druhých. Na neochotě angažovat se v politice se taktéž mohou podílet již dříve zmiňované mediálně probírané kauzy z politické sféry, které nedělají dobré jméno jejím aktérům v očích veřejnosti obecně, mladou generaci nevyjímaje. Hodnota společenská prestiž byla poněkud více preferována u respondentů mužského pohlaví. Naproti tomu ochotu být prospěšný druhým o něco více deklarovaly oslovené dívky a ženy.

Z tabulky 4 je kromě toho zřejmé, že u respondentů byly hodnoty určitým způsobem diferencovány, což znamená, že některé hodnoty dnešní mladá generace preferuje více a jiné naopak výrazně méně. Tím byla potvrzena první formulovaná hypotéza. K tomuto závěru je možné ještě dodat, že u dnešních dětí a mládeže jsou v globále preferovány především ty hodnoty, které směřují k individuálním zájmům jedinců. Naproti tomu hodnoty, které jsou vztaženy na ostatní lidi ve společnosti, jsou spíše stranou zájmu dnešních mladých jedinců.

Jakkoliv se v některých detailech výsledky výzkumu PhDr. Saka z roku 1997 odlišují od výzkumu, který jsem provedl v souvislosti se zpracováním bakalářské práce, lze konstatovat, že se obecný hodnotový profil mladé generace z přelomu 20. a 21. století a současné mladé generace příliš nezměnil. Tím byla potvrzena i druhá hypotéza, kterou jsem před provedením výzkumu zformuloval, tedy že hodnotové orientace dětí a mládeže jsou v současnosti relativně stabilní.

ZÁVĚR

Hodnotová orientace významným způsobem determinuje chování a jednání dětí a mládeže. Hodnotová orientace by proto měla být významným prvkem výchovy a vzdělávání ze strany rodičů, školy i dalších subjektů výchovy. Jak z pohledu teorie, tak i z praktického pohledu, je nutné si v této souvislosti uvědomit, že účinná opatření, která by měla směřovat k rozvoji pozitivních hodnotových orientací by měla vycházet z hodnototvorného procesu, dále z analýzy utváření kladných mravních vlastností, jakož i z analýzy růstu charakteru.

Ve shora uvedeném smyslu představují hodnotové orientace jedny z nejdůležitějších vztahů lidí k jejich přírodnímu i společenskému prostředí. Hodnotová orientace je vedle toho významným předpokladem pro efektivní sebeřízení jedince. Tuto tezi je možné podpořit již jen empirickým zjištěním, že řada nevychovaných jedinců je takových proto, že jsou nedostatečně vzdělaní. Pokud ve vzdělávání absentuje hodnotová orientace, pak lidem chybí odpovědnost za jejich činy. Proto je mimořádně důležité mít při výchově a vzdělávání zmapovány hodnotové orientace.

Výzkumy prováděné u nás v posledních přibližně třiceti pěti letech ukazují, že hodnotové orientace dětí a mládeže prošly po roce 1989 určitým vývojem, který souvisel se změnou sociální reality u nás. Jak ovšem ukázalo srovnání dříve provedených výzkumů k problematice hodnotových orientací dětí a mládeže s výzkumem, který byl proveden v souvislosti se zpracováním této práce, tento vývoj byl již s největší pravděpodobností završen a od přelomu století nedochází již v hodnotových orientacích dětí a mládeže k výraznějším změnám.

Z výsledků výzkumu, který byl proveden v souvislosti se zpracováním této bakalářské práce, vyplývá, že dnešní mladá generace některé hodnoty preferuje více, jiné zase méně. Hodnoty bylo možné z tohoto pohledu rozčlenit do tří skupin – na hodnoty vysoce preferované, hodnoty středně preferované a hodnoty s nízkou preferencí. Na základě výsledků výzkumu bylo dále možné stanovit obecný hodnotový profil dnešní mladé generace. Ten je možné charakterizovat jako kompozit obecně uznávaných hodnot, nezištných tendencí vyjádřených hodnotami rodina a děti, životní partner, stavu pravdy a poznání a hodnot, které souvisejí s kultivací vlastní osobnosti. Z uvedeného je zřejmé, že nastupující generace je dostatečně sociabilní. Do hodnotové orientace dnešní mladé generace příliš nezapadají hé-

donistické cíle, aktivní účast na politickém životě či spiritualismus. Mladá generace je kromě toho dostatečně realistická.

Hodnoty jsou u dnešní mladé generace tedy určitým způsobem diferencovány, což potvrzuje první formulovanou hypotézu výzkumu, která tuto skutečnost na základě dříve provedených obdobných výzkumů předpokládala. Dále je možné na základě srovnání výsledků různých výzkumů konstatovat, že se obecný hodnotový profil mladé generace z konce 20. století a současné mladé generace příliš nemění. Tím byla potvrzena i druhá hypotéza, která předpokládala, že hodnotové orientace dětí a mládeže jsou v současnosti relativně stabilní.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1.] CAHOVÁ, D. – GREGOR, M. *K některým otázkám hodnotové orientace sedmnáctileté mládeže*. In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské university G15. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1971, str. 37 až 47.
- [2.] ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.
- [3.] ĎURIC, L. – ŠTEFANOVIČ, J. a kol. *Psychológia pre učiteľov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977.
- [4.] FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-626-8
- [5.] HORÁK, J. *Škola a hodnotová orientace dětí a mládeže*. Liberec: Technická univerzita, 1997. ISBN 80-7083-257-6
- [6.] HORKÁ, H. *Výchova pro 21. století*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-85-0
- [7.] KUČEROVÁ, S. *Člověk - hodnoty - výchova*. Prešov: ManaCon, 1996. ISBN 80-85668-34-3
- [8.] KURIC, J. *Ontogenetická psychologie*. Brno: VUT, 2001. ISBN 80-214-1844-3.
- [9.] LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, G. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X
- [10.] MIKŠÍK, O. *Psychologická charakteristika osobností*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN: 80-246-0240-7
- [11.] ŘEHAN, V. – CAKIRPALOGLU, P. *Sociální status a hodnotová orientace mladé generace*. In: Československá psychologie č. 3/2000, str. 202 až 215.
- [12.] SAK, P. *Svoboda jedince, odpovědnost společnosti*. červen 1998. Dostupné na: <<http://knihovna.adam.cz/vyzkum99/vyzk1.htm>>
- [13.] SMÉKAL, V. *Utváření a vývoj osobnosti: psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister & Principal, 2002. ISBN: 80-85947-83-8
- [14.] VACEK, P. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. ISBN 80-7041-101-5
- [15.] VÁGNEROVÁ, M. *Kognitivní a sociální psychologie základní školy*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0181-8
- [16.] VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0
- [17.] VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. 1, dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8
- [18.] ZBOŘIL, B. *Poznání, hodnocení a tvoření norem*. Ostrava: 1947.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Pořadí hodnot u mládeže dle výzkumu ze školního roku 1969/1970	23
Tabulka 2 Hodnotové orientace mladých lidí	26
Tabulka 3 Preference hodnot mládeže ve věku 15 až 18 let v roce 1997	29
Tabulka 4 Preference hodnot dětí a mládeže podle výsledků výzkumu	35

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK HODNOTOVÉ ORIENTACE

muž žena věk:

(zakroužkujte) (uved'te)

V následujícím seznamu je uvedeno 23 různých hodnot. Vaším úkolem je u každé hodnoty označit, jak důležitá pro Vás je. Použijte prosím tuto škálu (zakroužkujte vždy odpovídající číslici):

- 1 = zcela nedůležitá
- 2 = spíše nedůležitá
- 3 = ani důležitá ani nedůležitá
- 4 = spíše důležitá
- 5 = velmi důležitá

Poř. č.	Hodnota	Její preference
1.	zdraví	1 2 3 4 5
2.	láska	1 2 3 4 5
3.	přátelství	1 2 3 4 5
4.	mír	1 2 3 4 5
5.	svoboda	1 2 3 4 5
6.	životní partner	1 2 3 4 5
7.	životní prostředí	1 2 3 4 5
8.	demokracie	1 2 3 4 5
9.	pravda, poznání	1 2 3 4 5
10.	rodina a děti	1 2 3 4 5
11.	rozvoj vlastní osobnosti	1 2 3 4 5

12.	zajímavá práce	1 2 3 4 5
13.	vzdělání	1 2 3 4 5
14.	plat	1 2 3 4 5
15.	koníčky	1 2 3 4 5
16.	úspěšnost v zaměstnání	1 2 3 4 5
17.	být užitečný druhým	1 2 3 4 5
18.	majetek	1 2 3 4 5
19.	společenská prestiž	1 2 3 4 5
20.	soukromé podnikání	1 2 3 4 5
21.	veřejně prospěšná činnost	1 2 3 4 5
22.	Bůh	1 2 3 4 5
23.	politická angažovanost	1 2 3 4 5

